

Somogyvári Mihály

A szexuális bűnelkövetők karakterisztikája, és kezelési lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között

Characteristics and treatment opportunities for sex offenders within prisons

Absztrakt

A magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet az elmúlt közel egy évtizedben olyan jogszabályi változásokat és azokat követő intézkedéseket vezetett be, amelyek a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűnelkövetők, azaz a szexuális bűnelkövetők elhelyezésének és kezelésének kérdéseit érintik.

A fentiekhez kapcsolódóan a szerző a cikkben röviden bemutatja a szexuális bűnelkövetők definíciós kérdéseit, és a börtön mint megfigyelési közeg szerepét. Ismerteti az érintett fogvatartotti kör demográfiai jellemzőit, és a büntetés-végrehajtás szempontjából releváns karakterisztikáját. A bemutatott kutatások elsődlegesen olyan fogvatartotti profilok felállítását szolgálják, melyek meghatározzák a velük kapcsolatos kezelési irányokat, továbbá röviden felvázolja az eredmények mentén kialakított hazai kezelési lehetőségek kereteit.

Kulcsszavak: szexuális bűnelkövetők, kockázatelemzés és kezelés, terápiás lehetőségek, büntetés-végrehajtás

Abstract

The Hungarian Prison Service in the last decade has introduced legislative changes and subsequent measures concerning the placement and treatment of sex offenders. In connection with the above, the author briefly presents the issues with defining sex offenders and the role of prison itself, as well as the demographic data and characteristics of the prison population. The highlighted researches were also intended to establish inmate profiles that determine and

dictate the related treatment directions. Based on the researches the study provides a brief depiction of the treatment possibilities in Hungary.

Keywords: sex offenders, risk assesment and management, therapeutic options, execution of sentences

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek során a szexuális bűncselekmények hátterére, eredetére fókuszáló elméletek és nemzetközi kutatások kiemelt figyelmet kaptak, melynek hátterében egyrészt a társadalmi változások, másrészt az erre reflektáló jogszabályi változások, továbbá a szexuális bűnelkövetők intézményi kezeléséből fakadó kérdések állhatnak.

A közbeszéd és a szakmai irodalmak jelentős része szexuális bűnelkövetők alatt az erőszakos szexuális bűnelkövetőket érti, ezen belül is külön megkülönböztetve azokat, akiknek az áldozata fiatal vagy gyermekkorú volt. Ez utóbbi csoportot gyakran pedofilként vagy gyermekmoleesztálóként azonosítják. Az angolszász terminusnak megfelelően (az elemzések összehasonlíthatósága kedvéért) jelen tanulmányban a „gyermekmoleesztáló” alatt azon elkövetőket értjük, akik áldozata 14 éven aluli. Fontos azonban néhány további fogalmi kérdést is tisztázni:

- A szexuális bűnelkövető – bűnelkövető jellegéből fakadóan – elsősorban jogi kategória (Grady, 2009), azaz egy adott ország büntető törvénykönyvében rögzített magatartási kör, mely jelentősen eltérő az egyes országok jogi terminológiáiban¹. Így az empirikus elemzések összehasonlíthatósága, ezáltal pedig validitása is korlátozott.
- Szem előtt kell tartani továbbá, hogy akárcsak a bűnelkövetők egésze, úgy a szexuális bűnelkövetők is nagyon heterogén csoportot alkotnak kriminológiai és pszichológiai értelemben egyaránt. A különböző típusoknak emellett jelentősen eltérő mintázata van az áldozat életkora, ismeretségi szintje és az erőszak alkalmazásának szintje stb. szerint is (a későbbiek során a tanulmányban erre még részletesen is kitérünk). Ezen jellemzők viszont jelentősen eltérő beavatkozási és kezelési alternatívákat is feltételeznek társadalompolitikai és büntetőpolitikai szinten egyaránt.

¹ A hazai jogi szabályozás alapján a vérfertőzés, a prostitúció elősegítése is például szexuális bűncselekménynek számít, de az emberkereskedelem (még ha a célja szexuális célzatú is) nem. Ugyanakkor a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. törvény) 132. § alapján visszaesési kockázatot csökkentő foglalkozást számukra is kell biztosítani.

- Végül pedig különösen fontos a fogalmi tisztázás azon elkövetők esetében, akiknek az áldozata fiatal vagy gyermekkorú, ugyanis ezen kategória nem egyenlő a pedofiliával, függetlenül attól, hogy a közbeszédben gyakran öszszemosódik a két fogalom. A pedofília medikális diagnosztikai kategória, azon belül egy parafília, mely nem jár együtt feltétlenül bűnelkövető magatartással, míg általában véve a fiatalkorú áldozattal bíró szexuális bűnelkövetők motivációja mögött számos tényező állhat, és csak egy részük tartozik a pszichiátriai értelemben vett pedofilok közé (Feelgood & Hoyer, 2008).

A fenti definíciós megközelítések tisztázása mellett mindenképpen fontos szem előtt tartani, hogy ezen kutatások, illetve terápiás programok többségének a színtere a börtön. Fontos szempont már minden ilyen vizsgálat tervezése során és korlátainak felismerésében, hogy a börtön mint vizsgálati közeg nem pusztán egy mintavételi kérdés, hanem az eredmények magyarázata, értelmezése szempontjából kiemelten fontos tényező, és az elemzés során nem lehet figyelmen kívül hagyni a szabadságvesztés büntetés intézményrendszerének hatásait és sajátosságait sem. Az így kapott eredményeket pedig értelemszerűen igyekeznek a büntetés-végrehajtási rendszerek kamatoztatni és beépíteni működési rendszerükbe, terápiás lehetőségeikbe, azonban újabb determinációt jelent, hogy a börtönök adta keretek már önmagukban jelentősen meghatározzák a terápiás eszközök lehetőségét és sikerét is (Day, Casey, Vess & Huisy, 2012; Blagden, Winder & Hames, 2014; Blagden, Perrin, Smith, Gleeson & Gillies, 2017).

A fenti nemzetközi példákhoz hasonlóan a jelen tanulmány keretei között bemutatott elemzés is arra tesz kísérletet, hogy a hazai börtönök szempontjából alkalmazható eredményeket, és a szexuális bűnelkövetők tekintetében jól meghatározható és kezelési szempontból is értelmezhető profilokat tudjon felállítani.

A szexuális bűnelkövetők nemzetközi és hazai számadatai és demográfiai jellemzői

A szexuális bűncselekményekért elítéltek létszámadatainak európai összehasonlításához az Európa Tanács SPACE-I kiadványai (Aebi, Tiago & Burkhardt, 2016; Aebi, Tiago, Berger-Kolopp & Burkhardt, 2017; Aebi & Tiago, 2018, 2020, 2021) adják a legátfogóbb, standard viszonyítási alapot. Az adatok elemzése az alapvető trendek mellett rávilágít a szexuális bűncselekmények már említett jogi terminológiai nehézségeire is. A szexuális bűncselekményekre vonatkozóan a SPACE kétfajta adatot gyűjt: a „Rape” és az „Other types of sexual

offence”, azaz a szexuális erőszakot elkövetők, illetve az összes többi szexuális cselekményt elkövetők köre. Az adatok alapján fontos, hogy a két kategória több ország adatszolgáltatásában nem elválasztható, és az eltérő jogrendszerek és terminológiák használata okán a két kategória tartalma az egyes országokban szintén különböző lehet.

1. számú táblázat: *Az Európa Tanács tagállamai átlagának elkövetői létszáma az egyes évek adatszolgáltatásai alapján (%)*

	Szexuális erőszak	Egyéb szexuális bűncselekmény	Összesen
2020	4,7	3,9	8,8
2019	5,1	5,1	10,2
2018	4,6	3,9	8,5
2017	nincs adat		
2016	4,5	3,3	7,8
2015	3,9	3,7	7,6

Forrás: SPACE-I, 2016–2021.

A magyar nyilvántartás alapján szexuális bűnelkövetőként – minden ilyen tartalmú bűncselekményt beleértve – 2021 októberében a teljes fogvatartotti populáció 5,8%-a volt nyilvántartva (elítélte és letartóztatotti létszámmal együtt). A SPACE adatok alapján a szexuális bűncselekményt elkövető teljes hazai populáció az európai arányhoz mérten (2020-ban 8,8%) látszólag alacsonyabbnak tekinthető, ám ha a magyarországi jogrendszer alapján az erőszakos szexuális bűncselekményeket tekintjük, akkor az a 2021. októberi adatok alapján 5,2%, amely enyhén meghaladja a SPACE statisztikák „Szexuális erőszak” kategóriájának 2020. évi adatát (4,6%).

Az egyéb szexuális bűncselekmények erősen eltérő arányának oka lehet a nagyobb látencia, vagy az ítélkezési gyakorlat és jogi terminusok adminisztratív nehézsége is. Így az adatszolgáltatások általában a jellemző bűncselekményre vonatkoznak, nem az összes elkövetett bűncselekményre. Azaz, ha például valakinek prostitúcióval összefüggő cselekményei mellett más – az adott jogrendszerben – súlyosabb bűncselekménye is van (például emberölés vagy emberkereskedelem), akkor ez utóbbi mentén kerülnek be a bűnügyi statisztikákba.

A magyarországi jogrendszer büntető törvénykönyve külön fejezetben foglalkozik a szexuális bűncselekmények elkövetőivel², akik – mint korábban írtuk

2 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) „A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények” című XIX. fejezetét

– igen széles elkövetői skálán mozognak. A bűncselekményük típusait, illetve a szexuális bűncselekményeken belüli arányait az alábbi táblázat mutatja.

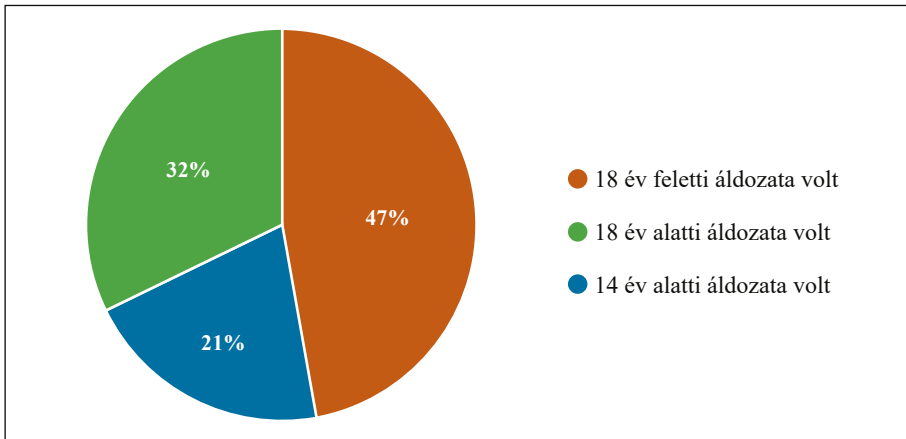
2. számú táblázat: Szexuális bűncselekmények megoszlása (%)

Erőszakos cselekmény	89,6
Prostitúcióval összefüggő cselekmény	3,2
Gyermekpornográfia	2,9
Gyermekprostitúció használata	1,3
Nem erőszakos szexuális cselekmény	2,9
Összesen	100

Forrás: BVOP alapnyilvántartása³ alapján a szerző másodelemzése.

A fenti táblázatban látható, hogy a nem erőszakos szexuális bűncselekmények aránya igen alacsony a bűncselekménycsoporton belül, így a továbbiakban az erőszakos elkövetők jellemzőire fókuszálunk részletesebben. Az erőszakos elkövetők néhány alapjellemzőinek bemutatása azért is releváns, mert alátámasztják, illetve kiegészítik a később bemutatott elemzések eredményét is.

1. számú ábra: Erőszakos szexuális elkövetők megoszlása az áldozatok életkora alapján (%)

Forrás: BVOP adatai alapján a szerző másodelemzése.

3 A Büntetés-végrehajtási Szervezet fogvatartotti populációjának hazai adatait nyilvántartó rendszer (FO-NIX) tartalmazza a fogvatartottak főbb alapadatait (a fogvatartottak személyi adatait, a korábbi fogva tartásának adatait, a szabadságvesztés során történt főbb eseményeket, munkáltatással kapcsolatos adatokat, a szabadulásához szükséges adatokat, annak várható idejét stb.).

Az áldozatok életkora szerinti bontás alapján az látható, hogy az áldozatok kevesebb mint fele felnőtt áldozat (47%), tehát az erőszakos szexuális bűncselekményt elszennvedők között jellemzőbb a fiatalkorú áldozat. Tovább bontva az áldozatok életkorát, megállapítható, hogy az elkövetők közel harmadának (32,2%) volt gyermekkorú, 14 éven aluli áldozata. Fontos azonban megjegyezni, hogy a hazai szabályozás alapján erőszakosnak tekintjük a 12 éven aluli áldozat sérelmére elkövetett bűncselekményeket akkor is, ha azokban erőszakos jelleg vagy genitális szexuális cselekmény nem jelenik meg⁴.

Az alábbiakban bemutatott, 3. számú táblázat a kiszabott ítéletek átlagos hosszát, illetve a visszaesési jellemzőket mutatja. A szexuális bűnelkövetők ítéletének átlagos ideje – tükrözve a bűncselekmények szigorúbb társadalmi megítélését és egyben a börtönön belüli megítélését is – hosszú tartamúnak mondható.

3. számú táblázat: *Az erőszakos elkövetők fogva tartási alapjellemezői*

Elkövetői csoport	Átlag ítélettartam (év)	Első büntényesek aránya az egyes csoportokon belül (%)
18 év feletti áldozata volt	7,9	32,9
18 év alatti áldozata volt	8,7	47,1
14 év alatti áldozata volt	8,1	64

Forrás: BVOP adatai alapján a szerző másodelemzése.

A visszaesési fokozatot azért tartottuk fontosnak bemutatni, mert beszédes mutatója az elkövető kriminális háttérének, továbbá fontos elemzési szempontnak bizonyult a később bemutatott statisztikai és kvalitatív jellegű vizsgálatok során is. Látható, hogy a 18 év feletti áldozattal bíró erőszakos szexuális elkövetők között a legalacsonyabb az első büntényesek aránya, tehát körükben több a visszaeső, míg a 14 év alatti áldozatú elkövetők körében kiemelkedően magas az elsőbüntényesek aránya (64%), kevésbé jellemző a visszaeső elkövetési módot.

4. számú táblázat: *Az erőszakos elkövetők iskolai végzettség szerinti százalékos megoszlása (%)*

	8 osztálynál kevesebb	Befejezett 8 osztály	Szakiskola	Érettségi	Felsőfokú képzettség
18 év feletti áldozata volt	9,89	72,31	11,43	4,40	1,98
18 év alatti áldozata volt	10,05	65,83	17,59	4,02	2,51
14 év alatti áldozata volt	9,29	59,94	19,87	8,97	1,92

Forrás: BVOP adatai alapján a szerző másodelemzése.

4 Btk. 197. § (2)

Végzettség tekintetében alapvetően minden szexuális bűnelkövetői csoportnál a befejezett 8 osztály dominál, de ezen legmagasabb iskolai végzettség leginkább a felnőtt áldozatú elkövetőket jellemzi. Azon szexuális bűnelkövetők körében, akik áldozata 18 évnél fiatalabb, magasabb a szakiskolát végzettek aránya (különösen a 14 év alatti, gyermekkorú áldozattal bírók között), de nem ritka az érettségivel rendelkező elkövető sem.

A fent bemutatott, viszonylag szűk körű témát felölelő leíró statisztikák önmagukban nem sokat mondanak el az elkövetői kör valós különbségeiről. Mindazonáltal az adatok relevanciája abban áll, hogy a teljes elítélti populációra vonatkoznak, és az adatok alátámasztják, és részben magyarázzák is a későbbiekben bemutatott kisebb mintán készült, de szélesebb körű elemzések eredményeit.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet belső kutatásai a szexuális bűnelkövetők karakterisztikájára vonatkozóan

A Büntetés-végrehajtási Szervezet régóta foglalkozik a szexuális bűnelkövetők karakterisztikájának és kezelési lehetőségeinek feltérképezésével, elemzésével. Ennek oka részben az érintett bűncselekmények súlyában, negatív társadalmi megítélésében rejlik, mely a büntetés-végrehajtás falain belül is szakmai kihívások elé állítja a szakembereket. A belső szakmai elvárások mellett a jogi körtelmek is előírják ezen tevékenységek irányát, így a Bv. törvény 132. §-ában konkrét elvárásként szerepel meghatározott szexuális bűncselekmények elkövetőinek visszaesési kockázatának mérése, és azok terápiás kezelése⁵.

A kezelési irányok és az elkövetői körrel kapcsolatos mélyebb ismeretek feltárása érdekében az elmúlt években több empirikus vizsgálatot is folytatott a BVOP, mind az elkövetők általános jellemzőire (Drexler & Somogyvári, 2015a), mind a női szexuális bűnelkövetőkre (Drexler & Somogyvári, 2015b; 2015c), illetve a szexuális bűnelkövetők egyes csoportjainak karakterisztikájára vonatkozóan (Somogyvári, 2021).

Az elemzések célja elsősorban az volt, hogy feltárják a szexuális bűnelkövetők heterogén csoportjának jellemzőit, melyek alapján olyan fogvatartotti profilokat lehet felállítani, melyek meghatározzák az elítéltek biztonsági és kezelési

5 Bv. törvény 132. § „[...] a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett ellen elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetési körülményeiből a szexuális motívum a kockázatértékelési vizsgálat alapján kimutatható, az elítélt befogadását követően fel kell mérni, hogy fennáll-e a veszélye annak, hogy szabadon bocsátását követően hasonló bűncselekményt fog elkövetni. Ha ennek a lehetősége fennáll, akkor az elítélt részére az állapotára és a kezelés jellegére vonatkozó tájékoztatás mellett – önkéntes részvételi alapon – fel kell ajánlani megfelelő, a visszaesés valószínűségét csökkentő pszichoterápián vagy más foglalkozáson való részvételt.”

szükségeit, valamint támpontul szolgáljanak a kezelési rendszer (URL1) kioldozásához és fejlesztéséhez.

A több alkalmazott célú elemzés közül két irányt emelnénk ki, melyek részleteiben is rávilágítanak az egyes elkövetői csoportok különbségeire. Az első jellemzően a BVOP adatbázisain alapuló – már publikált – kvantitatív kutatások és annak főbb eredményei, míg a második egy – az elérhető bírósági határozatok egy körének kvalitatív feldolgozásán alapuló – elemzés, amely jelen tanulmány keretén belül kerül először publikálásra.

Kvantitatív vizsgálatok

A kvantitatív kutatások közül legfrissebb egy 2021-ben publikált tanulmány, amely már vizsgálati kérdéseiben is nagyban épített a korábban végzett elemzésekre (Somogyvari, 2021). A vizsgálat egy alkalmazott jellegű elemzés volt, mely a szexuális bűnelkövetők csoportjának különbségeit mutatta be, elsősorban a börtönök és a fogva tartás során felmerülő kérdések szemszögéből, az elhelyezést, a biztonságot és a terápiás programok feltételrendszerét meghatározó attribútumokra koncentrálva. A vizsgálatba bevont fogvatartottakat különböző elemzési egységekre bontottuk, és a róluk rendelkezésre álló adatokat is több adatforrásból, a Büntetés-végrehajtási Szervezet saját nyilvántartásából és a Kockázatértékelési és Kezelési Rendszer szélesebb körű adatbázisából nyertük. A kutatás főbb eredményei röviden összefoglalva az alábbiakban ragadhatók meg.

- A visszaesési adatokat, illetve a végrehajtásra váró ítéletek számát tekintve a szexuális bűnelkövetők adatai kedvezőbbek az általános börtönpopulációhoz képest, ahogy a fiatalkori devianciák és a kriminalitás egyéb tényezői (14 éves kor előtti vagy 14 és 18 év közötti alkohol- és drogfogyasztás, kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése stb.) kapcsán is. Érdekes különbség, hogy az állami gondozottság a szexuális bűnelkövetői körnél a legmagasabb. A vizsgált változók közül kiolvashatóvá vált az is, hogy a szexuális bűnelkövetők közül a gyermekkorú áldozattal szembeni elkövetők markánsan eltérnek minden más vizsgált csoporttól, körükben mind a baráti kör, mind a család börtönviseltsége lényegesen ritkább, míg a drogfogyasztás – a börtönpopulációtól eltérően – elenyésző százalékukra jellemző.
- A börtönön belüli kockázati kategóriákon belül fontos megállapítást nyert, hogy a korábbi vagy börtönön belüli szuicid cselekmény inkább a fiatalkorú sértettel bíró szexuális bűnelkövetők körében volt megfigyelhető, és a leginkább érintett kör ezen belül is a családon belüli fiatalkorúval szembeni

elkövetők csoportja volt (Drexler & Somogyvári, 2015a). Egy másik fontos kockázati faktor az együtt nem működés, illetve a részben ezzel járó rosszabb fegyelmi háttér azonban már a felnőttel szembeni szexuális erőszakot elkövetők, valamint a kontrollcsoport körében volt jellemző.

Összességében az elmúlt évek kvantitatív vizsgálatai által megállapíthatóvá vált, hogy a szexuális bűnelkövetők köre mind az egyéb más erőszakos elkövetőktől jelentősen eltér, mind pedig a fiatal és felnőttkorú sértettekkel bíró elkövetők között markáns különbség figyelhető meg az egyes vizsgált attribútumok mentén. Ezen feltárt különbségek a reintegrációs szükségletek és a börtönön belüli kockázatok szempontjából is megjelentek, így a gyermekkori háttér, a börtönön kívüli és belüli sérülékenységek, a beilleszkedési kérdések, az öngyilkossági kockázat, és egyéb területek. Így tehát megalapozottnak tűnik a felvetés, hogy ezen fogvatartotti csoportoknak külön egységként kezelése a szakmailag indokolt eljárás, ugyanakkor a kvantitatív vizsgálatok mellett már a korábbi években is végeztünk kvalitatív jellegű, szöveges elemzéssel járó vizsgálatokat is, az eddig rendelkezésre álló ismereteink mélyítésére.

Kvalitatív vizsgálat

Az elmúlt évek kvalitatív vizsgálatai közül egy nagyobb, még le nem zárult kutatás első fázisának elemeként végzett elemzést kívánunk bemutatni. Ennek során a Bírósági Határozatok Gyűjteményéből ([URL2](#)) kulcsszavas kereséssel leválogatott száz anonimizált bírósági határozatot (ítéletet) vizsgáltunk. A határozatok kiválasztásánál az elemzés első felében nem volt relevanciája sem az ítélet dátumának, sem helyének, kizárólag az elkövetett bűncselekmény kapcsán az erőszakos szexuális elkövetési jellegnek.

Az elemzés lényege volt, hogy esetlegesen olyan kiegészítő információkhoz jussunk, amelyek a korábban bemutatott statisztikákból nem nyerhetők ki, így különösen az elkövetett cselekmény jellege, az elkövető körülményei, és az áldozathoz való viszonya. A határozatokat az alábbi szempontok szerint elemeztük.

- Az elkövetés jellege: azaz a cselekmény folytatódagos-e, hosszabb időtávon át értelmezhető vagy egyszeri alkalom, illetve tervezett-e vagy impulzív, egy adott helyzethez köthető, de szintén egyszeri cselekmény.
- Az erőszak intenzitása, kiterjedtsége: az elemzés első lépésében három al-kategória mentén csoportosítottuk az eseteket.
 - Nem fedezhető fel valós, manifeszt erőszak, mely esetben az elkövető „csak” rábeszéli, ráveszi áldozatát a szexuális cselekményre.

Ez a határozatok alapján, de jogi szempontból is kizárólag gyermekkorú áldozatok esetén értelmezhető kategória.

- Zsarolás, melyben a fizikai erőszak nem valósul meg, de a fellépés vagy a környezet maga erőszakos (például verbális kényszer).
- Fizikai kényszerítés, azaz bántalmazásban megjelenő manifeszt erőszak, ami a lefogástól a szadisztikus erőszakig terjedhet.

A fenti három kategóriát az erősebb együttjárások kimutathatósága okán később összevontuk implicit (nincs vagy maximum verbális erőszak) és explicit (fizikai kényszerítés) erőszak kategóriává.

- Szadisztikus jelleg megjelenése: külön elemzési kategóriaként vizsgáltuk a szadisztikus jelleget, ahol a cselekményt az extrém erőszak vagy kínzás kíséri, melynek jellemzően egy eszköze volt a szexuális erőszak is.
- Indíték, motiváció: a közvetlen indíték jellege alapján vizsgáltuk, hogy a cselekmény maga milyen helyzethez kötődik. Három fő kategória alapján próbáltuk csoportosítani az eseteket:
 - a kiváltó motiváció szexuális indíték;
 - valamilyen impulzív erőszakos cselekmény másodlagos megnyilvánulása a szexuális erőszak;
 - illetve az opportunista elkövetés, azaz valamilyen erőszakos hasznoszerzési céllal elkövetett cselekmény járulékos eleme az erőszak (ide tartozik tipikusan az „öregezés” kapcsán felmerült nemi erőszak).

Az elemzés során később a három kategóriát szintén összevontuk „szexuális” és „járulékos” elkövetői kategóriákat alkotva.

- Kriminális kiterjedtség: ebben a kategóriában figyelembe vettük részben az elkövető előéletét, kriminális karrierjét, illetve, hogy volt-e az aktuális vagy korábban elkövetett bűncselekményeiben más, nem szexuális „járulékos” bűncselekménye. Az elemzés során egy korábbi kutatásunk metodikáját követve (Drexler & Somogyvári, 2015a) indexet készítettünk, melyben kilenc kategóriába soroltuk az elkövetett bűncselekményeket.⁶ Az elemzésben nem foglalkoztunk az elkövetett bűncselekmények számával vagy súlyossági fokával, kizárólag a bűncselekmények megléte volt releváns. Tehát, ha valakinek szerepelt a bűnügyi rekordjában emberölés és kábítószer-kereskedelem, úgy 2 pontot kapott, de szintén 2 pontot kapott az, akit lopásért és testi sértésért ítélték el, habár a cselekményei összességében enyhébb súlyúak. Az indexen így legfeljebb 8 pontot lehetett kapni, ha valaki minden

6 A kategóriák a következők voltak: 0. Kizárólag szexuális bűncselekmény. 1. Emberölés. 2. Súlyos erőszakos. 3. Egyéb erőszakos. 4. Csalás, hamisítás, okirattal visszaélés. 5. Vagyoni jellegű bűncselekmények. 6. Kábítószerrel összefüggő bűncselekmények. 7. Prostitúcióhoz köthető bűncselekmények. 8. Egyéb.

- bűncselekménycsoportban érintett volt. A mintában a legmagasabb pontértékekkel három olyan személy volt, aki tehát összesen öt különböző bűncselekménycsoportban is szerepelt, így az index 0 és 5 közötti skálán mozgott.
- Kiemelt vizsgálati szempont volt – a jogi minősítést is meghatározóan – az áldozat életkora, illetve az áldozat és az elkövető viszonya (ismeretségük szintje), valamint az elkövető és az áldozat szocioökonómiai háttere, depriváltsági szintje.

Az elemzés eredményei

Az elemzésben a fenti szempontok mentén (az általános benyomások értékelése mellett) az egyes tényezők közti együttjárásokat is vizsgáltuk, a kutatás jelen fázisában egyszerű statisztikai összefüggéseket keresve.

Az első elemzési körben az áldozatok életkorát, és az elkövető áldozatokhoz való viszonyát vizsgáltuk, annak kriminális háttere és szociális jellemzői alapján. Ezen vizsgálati körben az alábbi megállapításokra jutottunk.

- Az elkövetők szociális jellemzőit tekintve elmondható, hogy a vizsgált fogvatartottak közel felére jellemző a deprivált szociális háttér, az instabil munkaviszony, az alacsony iskolai végzettség, és az átlag alatti, bizonytalan jövedelem, amit igen alacsony szocioökonómiai státuszként lehet összefoglalni. A sértettek közel felére szintén jellemző a szociális depriváltság, ami felnőtt áldozatoknál kiemelten jellemző.
- Az elkövetők kriminális hátterére jellemző, hogy a családon belüli áldozatoknál az elkövetők zömében első büntényesek, és profiltiszta elkövetés jellemzi őket (tehát korábban nem volt jellemző más bűncselekmény, és a vizsgált cselekménye is tisztán szexuális jellegű), míg a felnőtt áldozatokkal bíró elkövetők esetében ezek a jellemzők teljesen ellentétesek, nagyobb arányban megfigyelhető körükben a visszaesés és a kiterjedt kriminális háttér is.
- A felnőtt áldozatok esetén jellemzőbb a társtettesek jelenléte, akár aktív részesként, akár pszichés támogatásként, míg a gyermekkorú áldozatokkal bíró elkövetők esetén ez elhanyagolható. Amennyiben megfigyelhető ilyen társtettes, akkor is jellemzően családtagok jelennek meg, akár passzív (például anya, aki hagyja, akár maga is de facto áldozat), akár aktív félként (aktív részese az eseményeknek).
- Az erőszak intenzitásának növekedése és a szadisztikus jelleg is a felnőtt áldozatokkal bíró elkövetőknél dominánsabb.

A második vizsgálati körben az erőszak jellegét, a motivációt és az elkövetők-nél tapasztalható kriminalitás kiterjedtségét vizsgáltuk részletesebben. A bírósági határozatok szöveges elemzése, és az eredmények statisztikai összegzése alapján az alábbiakat tudtuk megállapítani.

- A vizsgálatok alapján az erőszakosság (ezen belül a szadisztikus jelleg is) a kriminális kiterjedtséggel pozitív, míg a tisztán szexuális indítékkal negatív korrelációban áll.
- Az elemzés során az erőszakosság jellege és intenzitása mellett a szexuális vagy járulékos indíték és a kriminális kiterjedtség is erős összefüggést mutatott egymással. Azaz nem meglepő módon, de az adatokból jól láthatóan a profiltiszta elkövetés a tisztán szexuális motivációval, míg a szélesebb kriminális kiterjedtség a járulékos elkövetéssel járt együtt.
- A kiterjedt kriminalitással bíró elkövetők – a vizsgált határozatok alapján – jellemzően nem ismerték a sértettet. Ahogy a fentiekben már említésre került, a kriminális kiterjedtség az áldozat korával is összefügg, kiemelkedő értéket az idős áldozatok esetén mutatott. Ezzel ellentétben a profiltiszta megjelenés jellemzően fiatal áldozatokkal szemben figyelhető meg, és ezen elkövetői kör esetén a társtettesség, illetve az impulzív vagy járulékos elkövetés nem jellemző.

A rendelkezésre álló bírósági határozatok alapos szöveges elemzése, majd annak kvantitatív vizsgálata során tehát azt találtuk, hogy az erőszakos szexuális bűnelkövetői kör mélyebben elemezve két jól elkülöníthető elkövetői profilra osztható az egyes vizsgálati elemek mentén. Ezen két elkövetői kört igyekszik összefoglalni az 5. számú táblázat.

5. számú táblázat: *A kvalitatív vizsgálat mentén felállított szexuális bűnelkövetői profilok*

PROFILTISZTA ← KRIMINÁLIS KITERJEDTSÉG → KITERJEDT KRIMINALITÁS	
SZEXUÁLIS	← KÖZVETLEN KIVÁLTÓ INDÍTÉK → JÁRULÉKOS
IMPLICIT	← ERŐSZAK MEGNYILVÁNULÁSÁNAK SZINTJE → EXPLICIT
Egyedüli elkövető Büntetlen Sértettet jellemzően ismeri Jellemzően gyermek az áldozat Az áldozat jobb szocioökonómiai hátterű	Jellemző a társtettesség Büntetett előélet Sértettet ritkábban ismeri Zömében felnőtt, ritkán idős áldozat Az áldozat és elkövető deprivált Sadisztikus jelleg dominánsabb Erőszak repertoárja explicitebb

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A kvalitatív elemzés során arra jutottunk, hogy az itt kapott eredmények össze-szengenek a statisztikai alapokon nyugvó további vizsgálatainkkal, függetlenül attól, hogy a két típusú vizsgálat más-más adatkörökből táplálkozik. Ugyan-akkor az így nyert eredmények jól láthatóan kijelölik a szexuális bűnelkövetők eltérő elhelyezési, biztonsági és kezelési szükségleteit is.

A szexuális bűnelkövetők kezelésének alternatívái, annak hazai lehetőségei és problémái

A szexuális bűnelkövetőkkel kapcsolatos szükségletek a börtönök szempont-jából elsődlegesen elhelyezési kérdéseket vetnek fel, amelyek mögött minden, kezelésükkel foglalkozó állam bv. szervezete komoly szakmai döntéseket kell mérlegeljen. A terápiás célok és azok hatékonysága mellett természetesen fon-tos kérdés, hogy az adott börtön (vagy szervezet) milyen típusú és mértékű erőforrásokat tud mozgósítani akár költségek, akár infrastruktúra, akár szemé-lyi állomány terén. Fontos szempont az is, hogy az adott ország jogi és végre-hajtási rendszerén belül pontosan kikre fókuszálnak a kezelés során, és azon fogvatartotti kör számára milyen speciális részlegeket, milyen erőforrások fel-használásával célszerű létrehozni (azaz van-e elvi lehetőség szeparált részleg-re, van-e elég szakember stb.), illetve milyen módszertant érdemes követni az elhelyezés során.

A kezelés és a fogva tartási kockázatok szempontjából fontos az elhelyezés tí-pusa, melynek kapcsán a döntési pont a többé-kevésbé szeparált és az integrált elhelyezés között mozog. A szeparált elhelyezés előnye a biztonság és a nyu-godt környezet, illetve a terápia szempontjából fontos peer support. Hátránya azonban, hogy egyben a tágabb börtönkörnyezet számára is egyértelművé te-szi, hogy a részlegen elhelyezett fogvatartottak szexuális bűnelkövetők, ezál-tal „célkeresztet” helyezve egy erősen vulnerábilis csoportra (McNaughton & Webster, 2018). A börtönök menedzsmentje szempontjából ugyanakkor az sem mellékes, hogy a szeparált elhelyezés csökkenti a fogvatartotti hierarchia alján elhelyezkedő gyermekmoleesztálókkal szembeni erőszakos cselekmények bekö-vetkezési valószínűségét, és az ebből származtatható szuicid cselekményeket is.

A kezelési stratégiák, de különösen a terápiás programok kidolgozásának szempontjából szintén fontos kérdés a programokba való bevonhatóság kérdé-se, melyek kapcsán a bűncselekmény elismerése, és a részvétel önkéntessége az egyik leginkább releváns kérdés.

A bűncselekmény beismerése vagy tagadása széles skálán mozoghat, így benne van a cselekmény relativizálása, a felelősség eltolása, vagy akár a teljes tagadás,

a bűncselekmény elkövetésének el nem ismerése is (Maletzky, 1996), melynek háttérben szintén széles skálán mozgó tényezők állhatnak a valós ártatlanságtól, a pszichológiai szempontú aspektusokon át, a börtönközeghez köthető – a viktimizáció elkerülésére irányuló – gyakorlatias okokig bezárólag. A bűncselekmény beismerése egyrészt a terápiás módszertan szempontjából (Maletzky, 1996) kiemelt jelentőségű, gyakran ez a programokba való bevonás és/vagy bennmaradás feltétele, másrészt egy csoportterápia dinamikáját is rombolja az ellenállás (Schlank & Shaw, 1996). A magas szintű tagadás tehát a terápiás bevonhatóságot és a hatékonyság eredményességét is csökkenti (Maletzky, 1996).

Ennek kapcsán fontos dilemmát jelent a terápia kötelező érvényű jellege. Amennyiben azt kötelezővé teszik, vagy a terápiás programban való együtt nem működésnek komoly szankciói vannak (direkt vagy indirekt módon befolyásolhatja a feltételes szabadlábra bocsátást például), úgy az együttműködés és a beismerés valószínűbben lesz látszólagos és érdekezérelt, ami ellene hathat a terápiás céloknak.

A fenti szakmai szempontok mérlegelése a hazai gyakorlat kialakításánál is fontos lépés volt, melyek nagyban meghatározzák a kezelési programok adta kereteket és lehetőségeket, valamint annak hosszabb távú fenntarthatóságát és eredményességét is.

Hazai elemzési és kezelési módszerek

Ahogy már korábban is említettük a törvényi szabályozás előírja bizonyos szexuális bűncselekmények elkövetői kockázatelemzésének és kezelésének szükségességét a büntetés-végrehajtás keretein belül. A vonatkozó szabályozásra reagálva a szexuális bűnelkövetők kezelésének 2015 óta két fő szakmai iránya került kidolgozásra a BVOP által, melyek 2021-ben kiegészültek egy központosított kockázatbecsléssel is, melyeket az alábbiakban részletesebben bemutatunk.

Kockázatkezelési irányok

Az első kezelési lehetőség egy, a sértett életkorától független, valamennyi bv. intézetben elérhető foglalkozássorozat, melyet a büntetés-végrehajtási intézetek pszichológusai végeznek. A belső szabályzók rendelkezései alapján a szexuális bűnelkövetőknek nyilatkozni kell arról, hogy a visszaesés valószínűségét csökkentő foglalkozássorozaton részt kívánna-e venni. A foglalkozássorozat célja – a visszaesési kockázat csökkentésén túl –, hogy rávilágítson a felelősségükre,

korrigálja a kriminális attitűdjeiket és gondolkodásukat. A foglalkozássorozatra vonatkozó irányelveket belső módszertani segédanyagok segítik. Ez alapján a foglalkozásokat minimálisan tíz alkalomra kell tervezni, egyénileg vagy csoportosan, az alkalmak száma azonban minden esetben igazodik a fogvatartottak szükségleteihez. Amennyiben a foglalkozássorozatba történő csoportos szintű bevonásnak valamilyen akadálya van (akár személyiségbeli, akár biztonsági), az egyéni foglalkozások továbbra is elérhetők.

A kezelési lehetőségek egy másik elérhető módja egy nagyobb lélegzetvételű, komplex kezelési program, a kifejezetten 18 évnél fiatalabb áldozattal bíró elkövetők részére. Ezen program egy legalább nyolc hónapon át tartó intenzív kezelési program, mely jelenleg országosan egy helyen, központosítottan működik. A programban való részvétel feltétele a legalább részleges felelősségvállalás a bűncselekményért, a csoportban való működés képessége, illetve a program elvégzéséhez szükséges intellektuális szint, mivel az főleg kognitív viselkedésterápiás alapokra épül.

A program jelenleg a Budapesti Fegyház és Börtön területén, a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (a továbbiakban: KKMI) által működtetett kivizsgáló és kezelési részlegben működik. A szexuális bűnelkövetők részére felajánlott program tehát önkéntes és szeparált elhelyezést biztosít, szakmai felügyeletért és működtetésért a KKMI felel, ami egyben a fogvatartotti kockázatbecslést és kezelést is felügyeli, ezáltal biztosítva mind az adatok koherenciáját, mind az elemzés és kezelés színtézisét. A részlegnek több pozitív hozadéka is van az elkövetői körre nézve, leginkább a viktimizációs kockázat és az intenzív terápiás hatás miatt. Ezen szeparált elhelyezés tehát Magyarországon a gyermekmoleesztáló elkövetői kört érinti, részben alapozva a tanulmányban bemutatott jelentős különbségekre.

Vizsgálva az önkéntesség és kötelező jelleg kérdését, a magyarországi gyakorlat tehát az önkéntesség mellett tette le a voksát. A kötelező jelleg elsősorban akkor lenne kivitelezhető, ha a bírósági döntés során kitérnének a program elvégzésének kötelező jellegére, valamint, ha a szeparált elhelyezés a fogva tartás teljes időtartamára biztosított lehetne. Ez esetben a tényleges programot megelőzhetné egy felkészítő, érzékenyítő szakasz, ami a tagadás feloldására irányulna.

Szexuális bűnelkövetők kockázatértékelése

A fent bemutatott szexuális bűnelkövetők számára elérhető terápiás lehetőségek mellett 2021 októberétől a Budapesti Fegyház és Börtönben egy már említett, önálló részleg került kialakításra, ahol a KKMI által felügyelt és működtetett,

18 éven aluli sértettel szembeni szexuális bűnelkövetők előzetes központi kivizsgálása, illetve speciális elhelyezése és kezelése történik. A részleg protokollja alapján azon felnőtt, férfi fogvatartottat, akivel szemben az illetékes bíróság a Btk. XIX. fejezete alapján szab ki jogerős, letöltendő szabadságvesztést, és a bűncselekményének áldozata 18 év alatti, annak a KKMI végzi el központi-
lag a kockázatelemző, valamint az egyéb reintegrációs programokat és döntéseket elősegítő vizsgálatait.

A szexuális bűnelkövetőkkel kapcsolatos kivizsgálás eredménye – a fogvatartott általános és fogva tartási kockázataira, különösen a szexuális bűncselekményéhez köthető visszaesési kockázatára figyelemmel – egy a szexuális bűncselekmények és az egyéb erőszakos rendkívüli események megelőzése kapcsán szakmai támogatást nyújtó kockázatértékelési összefoglaló jelentés elkészítése. A kivizsgálások során fel kell mérni a szexuális bűnelkövetők részére felajánlott, a visszaesés valószínűségét csökkentő foglalkozásokra való bevonhatóságot, arra való alkalmasságot és motivációt, illetve a fogvatartott kockázati és protektív tényezőit.

Mindezt a részleg szakemberei komplex adatelemzési módszerekkel, személyes interjúkkal, kérdőívekkel, pszichodiagnosztikai eszközökkel, valamint a Büntetés-végrehajtási Szervezet számára rendelkezésre álló adatbázisok, és a társszakterületekkel történő együttműködések által mérik fel. Az így elkészült összefoglaló értékelésnek számtalan szakmai kérdésre kell kiterjednie, többek között az elvégzett tesztek eredményére, a javasolt kezelési programokra, a bevonhatóságra, az együttműködésre, az agresszivitás kockázatára, és a szakmai véleményekre, illetve kiegészülhet a KKMI által javasolt elhelyezési feltételekkel vagy konkrét letöltőház megjelölésével.

Összegzés

A tanulmányban igyekeztünk átfogó képet adni a szexuális bűnelkövetőkkel kapcsolatos hazai szakmai dilemmákról, a közelmúlt őket érintő fő vizsgálati irányairól és a legfontosabb eredményekről, valamint az ezekre építő kezelési rendszer működéséről.

Az alkalmazott – így a fentebb részleteiben is bemutatott – kutatások keretében a szexuális bűnelkövetők különböző fogvatartotti profiljait kíséreltük meg felállítani, melyek elsődlegesen azonban nem a klasszikus értelemben vett profilalkotói, azaz nyomozati vagy klinikai célokat szolgálnak. A vizsgálatok relevanciája abban rejlik, hogy feltárja a büntetés-végrehajtási szervezetek szempontjából azokat az elkövetői attribútumokat, csoportjellemzőket, melyek

meghatározzák a börtönökön belüli feladatokat, különösen a biztonsági, a kezelési és az elhelyezési aspektusokra fókuszálva.

A büntetés-végrehajtási intézetek biztonsága szempontjából a legfontosabb, hogy biztosítani tudják a biztonságos működést, amiben benne foglaltatik a fogvatartottak személyi állományra és egymásra való veszélyessége, a szuicidumok, fegyelmi események kockázata stb., melyek felmérését segíthetik az ilyen jellegű célzott vizsgálatok.

Fontos hozzáadott értékkel bírnak a kezelési lehetőségek kialakításában is, hiszen a felmért kockázatokra reagálva lehet megállapítani az eltérő és szükséges beavatkozási és kezelési irányokat. Mindez meghatározza a programok jellegét (csoportos vagy egyéni kezelés) és azok irányát (például agressziókezelés vagy más kognitív viselkedésterápián alapuló program) is.

Végül pedig a fenti szempontokat figyelembe véve lehet a fogvatartottak elhelyezési lehetőségeit meghatározni.

Ahhoz, hogy megfelelő szakmai háttérrel lehessen nyújtani a fenti szempontok érvényesítéséhez szükségesek a fogvatartottak karakterisztikájára és az egyes elkövetői körök eredményes kezelésére irányuló alkalmazott kutatások lebonyolítása. A KKMI részben mint a kockázatelemzésért felelős szervezeti elem a szexuális bűnelkövetőkre irányuló vizsgálatokat készítve, részben a kezelés szempontjából végrehajtó szervként is igyekszik az eredményeket és az új típusú módszertanokat beépíteni gyakorlati munkájába.

Felhasznált irodalom

- Aebi, M. F., Tiago, M. M. & Burkhardt, C. (2016). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2015*. Council of Europe.
- Aebi, M. F., Tiago, M.M., Berger-Kolopp, L. & Burkhardt, C. (2017). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2016*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. & Tiago, M. M. (2018). *SPACE I - 2018 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. & Tiago, M. M. (2020). *SPACE I - 2019 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. & Tiago, M. M. (2021). *SPACE I - 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Blagden, N., Perrin, C., Smith, S., Gleeson, F. & Gillies, L. (2017). “A different world” exploring and understanding the climate of a recently re-rolled sexual offender prison. *Journal of Sexual Aggression*, 23(2), 151–166. <https://doi.org/10.1080/13552600.2016.1264633>

- Blagden, N., Winder, B. & Hames, C. (2014). "They Treat Us Like Human Beings"—Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(4), 371–396. <https://doi.org/10.1177/0306624x14553227>
- Day, A., Casey, S., Vess, J. & Huisy, G. (2012). Assessing the Therapeutic Climate of Prisons. *Criminal Justice and Behavior*, 39(2), 156–168. <https://doi.org/10.1177/0093854811430476>
- Drexler B. & Somogyvári M. (2015a). A szexuális bűntelkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján. *Belügyi Szemle*, 63(3), 65–96. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.3.4>
- Drexler B. & Somogyvári M. (2015b). Női szexuális bűntelkövetők I. - Elméleti keretek, tipológiák. *Börtönügyi Szemle*, 34(3), 28–42.
- Drexler B. & Somogyvári M. (2015c). Női szexuális bűntelkövetők II. - Alapadatok, leíró statisztikák. *Börtönügyi Szemle*, 34(4), 1–21.
- Drexler, B. (2015) Featured data for sexual offenders. In Somogyvari, M. (Ed.), *Review of Hungarian Prison Statistics* (pp. 27–37). Hungarian Prison Service Headquarters.
- Grady, M. D. (2009). Sex Offenders Part I: Theories and Models of Etiology, Assessment, and Intervention. *Social Work in Mental Health*, 7(4), 353–371. <https://doi.org/10.1080/15332980802052456>
- Feelgood, S. & Hoyer, J. (2008). Child molester or paedophile? Sociolegal versus psychopathological classification of sexual offenders against children. *Journal of Sexual Aggression*, 14(1), 33–43. <https://doi.org/10.1080/13552600802133860>
- Maletzky, B. M. (1996). Denial of Treatment or Treatment of Denial? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 8(1), 1–5. <https://doi.org/10.1177/107906329600800101>
- McNaughton Nicholls, C. & Webster, S. (2018). The separated location of prisoners with sexual convictions: Research on the benefits and risks. *Analytical Summary 2018*. Her Majesty's Prison and Probation Service.
- Schlank, A. M. & Shaw, T. (1996). Treating Sexual Offenders Who Deny Their Guilt: A Pilot Study. *Sexual Abuse. A Journal of Research and Treatment*, 8(1), 17–23. <https://doi.org/10.1177/107906329600800103>
- Somogyvari, M. (2021). Sex Offender Characteristics: Analysis Based on a Sample of Hungarian Prisoners. *Journal of Humanities and Social Sciences Studies*, 3(3), 41–54. <https://doi.org/10.32996/jhsss.2021.3.3.6>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: „Soha nem fogok meggyógyulni” - a pedofília mint betegség. <https://magyarnarancs.hu/lelek/soha-nem-fogok-meggyogyulni-120767?pageId=44>

URL2: *Bírósági Határozatok Gyűjteménye*. <https://eakta.birosag.hu/anonimizalt-hatarozatok>

Alkalmazott jogszabályok

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Somogyvári M. (2022). A szexuális bűnelkövetők karakterisztikája, és kezelési lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között. *Belügyi Szemle*, 70(1), 99–117. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.7>